

L'AMISTAT A L'EDAT JOVE I L'EDUCACIÓ. GÈNESI DE L'AMISTAT A L'EDAT JOVE. L'AMISTAT COM A DIMENSIÓ VITAL

MARTÍ TEIXIDÓ I PLANAS

*Societat Catalana de Pedagogia i
Societat Catalana de Filosofia*

Afirmacions de partida discutibles

L'amistat que es nodreix del diàleg i del silenci, és una virtut vital, feta de compartir. [ANDRÉ COMPTE-SPONVILLE].¹

L'amistat no és un amor de segona categoria o un amor incomplet. L'amistat té màxima amplitud i manté la llibertat, lluny de tota dependència.

L'amistat crea una base de confiança estable, oberta que estabilitza. Després pot néixer l'amor, un amor passional temperat en què el sexe serà l'accent.

La base de l'amistat no s'ha de perdre per un amor biperpersonal. És possible una sexualitat passional afectiva sense amistat. Sembla més difícil, si no és impossible, un amor sense amistat. L'amistat per si projecta un amor molt temperat.

No hi ha res on sembla que la natura ens haja encaminat com cap a la societat. Diu Aristòtil que els bons legisladors

1. *Philosophie Magazine Hors-Série, L'Amitié, Été-automne 2021*, Entretien avec André Comte-Sponville, p. 18-23.

han tingut més cura de l'amistat que de la justícia. I el punt màxim de la seua perfecció és aquest. Perquè, en general, totes aquelles que forgen i nodreixen la voluptat o el profit, la necessitat pública o privada, són menys belles i generoses i molt menys amistats com més hi mesclen una altra causa, finalitat i fruit que l'amistat mateixa.

I aquestes quatre espècies antigues: la natural, la social, l'hospitalària i la venèria, no són adequades ni particularment ni conjuntament. (Michel Montaigne)²

Montaigne dona a l'amistat un valor absolut, incondicional, definitiu però únic i excloent. Alhora diferencia l'amistat de l'amor amb manifest prejudici negatiu cap a les dones, que es pot comprendre en el seu temps, desdium d'un pensador tan reconegut, però és inacceptable per a nosaltres. Amistat i amor poden ser processos excloents o complementaris. Una gran, exclusiva, amistat que cobreix allò que no es va poder cobrir amb l'amor. Un amor que és alhora amistat preferent però no excloent d'altres amistats.

L'amistat ha estat identificada, explicada i exalçada en el decurs de la història per reconeguts pensadors i filòsofs i molt sistemàticament a l'*Ètica* a Nicòmac d'Aristòtil.³ Entre ori-

2. MICHEL MONTAIGNE (1580), *Assaigs*. Llibre primer. Barcelona: Proa, 2006, p. 307. Observo però diferències significatives en la traducció al castellà en una edició de divulgació *De la amistat*. Madrid: Taurus-Prisa Ediciones, 2014, p. 8-9. «Parece que no hay nada a lo que la naturaleza nos impulse tanto como el trato social. Aristóteles asegura que los buenos legisladores han cuidado más de la amistad que de la justicia. El último extremo de la perfección en las relaciones que ligan a los humanos reside en la amistad; por lo general todas las simpatías que el amor, el interés y la necesidad privada o pública forjan y sostienen son tanto menos generosas, tanto menos amistades cuanto que se unen a ellas otros fines distintos de los de la amistad, considerada en sí misma. Ni las cuatro especies de relación que establecieron los antiguos —y que llamaron natural, social, hospitalaria y amorosa— tienen analogía o parentesco con la amistad» (MICHEL MONTAIGNE).

3. ARISTÒTIL (349 aC): *Ètica a Nicòmac*, VIII-IX. Primer tractat sistemàtic de l'Ètica. Diverses edicions disponibles.

entacions tan diverses hi ha una clara coincidència: l'amistat forma part de la relació humana. Així s'ha fet present amb les comunicacions dels participants als Col·loquis de Vic. Donada per acceptada l'anàlisi conceptual diversa amb una base d'intuïció comuna, em proposo desbrossar el camí de la gènesi de l'amistat en una societat actual que ha quedat envaïda per les romagueres de l'abundor sense esforç, del consum desmesurat i del presentisme de la postmodernitat.

Gènesi: quan, com i on neix l'amistat? És efímera o estable i creixent en el camí de la vida?

L'amistat ja està en germen a partir de l'adolescència o primera joventut. Forma part de la compleció del procés de desenvolupament físic, racional i emocional que configura la personalitat. La personalitat és la imatge que ens reconeixen els altres a partir del nostre propi reconeixement i presentació. Una etapa caracteritzada per la dinàmica de grup d'iguals, avui molt identificable en l'ambient escolar: una mateixa edat, un mateix curs, coincidència en activitats esportives i d'altres, identificació amb una manera de vestir i del tipus de bossa motxilla.

Neix com a necessitat de l'altre, d'un tu. Si es troba resposta en la mirada, la mirada ens fa de mirall i ens veiem reflectits nosaltres mateixos. Calen dues coincidències: necessitat i oportunitat i l'amistat queda plantada si necessitat i oportunitat ho són per a ambdós i troben afinitat. És planta fràgil i pot créixer. Hi ha diversos planters, tots potencials, però pocs poden créixer de manera completa i estable. Hom es pot emmirallar en més d'un mirall, però, rarament i alhora, es fa amb més d'un. L'amistat posa davant per davant dues persones, així es coneixen, sense ulleres de sol. Després poden caminar de costat i seguir acreixent l'amistat; ja han fet coneixença. Poden anar amb tota la colla, però els dos se senten amics, amics.

L'amistat no té lloc específic (aquí no parlem de les cases d'amistat). Les amistats no se cerquen, es troben entre els qui saludem o estan a prop, que observem i ens observen. En qualsevol dels llocs habituals per on vivim. Fins fa anys eren llocs físics com casinos de barri, cafès populars, centres parroquials... encara que la imaginació generés amistats virtuals com hem vist al cinema: *La rosa púrpura del Cairo* o *Gary Cooper que està en los cielos*. Però el fenomen internet ha obert un món de primers contactes i coneixences virtuals, autèntiques, simulades, enganyoses o comercials, que poden ser l'inici d'una gran amistat tant com d'una enganyosa utilització.

Potser la idea d'amistat, o vivència virtual, arriba avui als infants a través del cinema, i del cinema d'animació. Saint-Exupéry ens va deixar escrita i il·lustrada l'amistat entre el Petit Príncep i la Guineu. Xesco Boix contava *El simi i el cocodril*, i il·lustrava amb paraules el cas d'un mal amic.⁴

Domestica'm –va dir la Guineu. Dibuix original de Saint-Exupéry.

4. *La bicicleta*. Gravats al Col·legi Al·leluia de Barcelona. Audiovisuals Claret, 1984

Actualment trobem l'amistat presentada molt sovint al cinema d'animació infantil.⁵ Pixar, de Disney, segueix una veta amb l'amistat com en el cas de *Cars* (ha enganxat tant per fer la *Cars 3*) amb la relació que estableixen i que es verbalitza: «Tener como amigo a un famoso coche de carreras es bastante útil».

Jaume Figa, professor de Comunicació, analitza l'amistat amb la clau d'Aristòtil a *l'Ètica a Nicòmac*.⁶ Caldrà explorar i expressar la significació prèvia que en tenen els adolescents quan inicien la seva experiència d'amistat.

La importancia de la amistad y compartir.

Cars, inclou una història d'amistat que canvia la persona.

Si l'amistat es genera en l'adolescència, primera joventut, serà en els llocs de trobada dels joves, llocs avui molt reglats, i les activitats de lleure també reglades. No es volta pel carrer, no s'explora el rodal del poble o del barri. Se surt per anar al col·legi o institut, potser per anar a l'equip esportiu. Solament és en aquests espais on es fan coneixences i es queda per sortir de casa: sortir i anar

5. La importancia de la amistad y compartir. Joy HAPPEN https://www.youtube.com/watch?v=eUnfLk-S33o&ab_channel=GuillermoPsicoeducador [data consulta 31.10.2021]

6. Jaume FIGA (2017) *La amistad en el cine de Pixar: la noción aristotélica de amistad como clave de análisis cinematográfico*. Tesis accesible a <http://hdl.handle.net/10803/456829> Universitat Internacional de Catalunya.

junts, sense finalitat precisada. El col·legi o institut que aplega tots els joves, nois i noies, dels 12 als 18 anys, generalment veïns propers, però no sempre, és un lloc comú, el més comú. L'equip esportiu manté la separació segons sexe, o avui segons gènere, i per tant restringeix, no impedeix, l'heteroamistat.

Coincideix i de fet forma part del mateix procés de construcció de la personalitat que inclou identitat i identificació personal, orientació sexual, desenvolupament d'aptituds, aficions, i interessos diferenciats. Aquest procés, que en anys reculats de la nostra cultura es feia a través de la religió, amb normes externes, de base doctrinal o tradicional, ha quedat en suspens. La família té poca seguretat com orientar-ho. L'escola centrada en el currículum i resultats escolars està molt ocupada. Els mitjans de comunicació vehiculen de manera molt activa formes de vida i activitats lligades a productes comercials conjuntant els interessos d'audiència i econòmics.

Una reflexió filosòfica en profunditat ens duu a actualitzar el projecte educatiu de la institució escolar que es concretarà en actuacions i pràctiques pedagògiques coherents. No hi ha avui institució que ofereixi més oportunitats als infants i joves. La institució escolar, promoguda pels pensadors il·lustrats ha donat accés a tothom a la instrucció universal, però, posada en mans de l'Administració pública, les regulacions s'incrementen desmesuradament i queda sense atendre aquella formació personal de manera adequada als usos i costums socials. Aquesta s'ha d'impulsar a cada institució o establiment escolar actualitzant les finalitats educatives, en diàleg entre tots els educadors, professionals docents i les famílies, amb el referent dels usos culturals i les relacions socials amb què es troben els nostres joves.

Filosofia de l'educació i decisions pedagògiques que poden afavorir l'amistat

Afavorir els grups d'amistat per a activitats d'aprenentatge. És la forma organitzativa identitària d'Escola d'Educació Secundària Súnion que va introduir el pedagog Costa-Pau. En deia el grup natural, grup de vuit o deu alumnes que treballaran habitualment junts, format per alumnes que han dit que volien anar junts. I junts fan les activitats curriculars (matemàtiques, llengua, química, història...) i els serveis tècnics (jardineria, copisteria, recepció, cuina...). No és habitual als nostres col·legis i instituts, que sols fan treball en grup circumstancialment. Un grup estable afavoreix l'aprenentatge amb cooperació i complementarietat i s'aprèn a gestionar les relacions personals i en poden resultar amistats estables.

Promoure relacions afectives i de treball, ben compatibles si estan ben articulades. Es va introduir la tècnica del sociograma, un qüestionari als alumnes relatiu a qui prefereixen per fer una festa i a qui prefereixen per fer un treball. Amb les respostes els professors disposaven d'un diagrama de les relacions intragrups en què s'identificaven líders d'animació, líders de treball, alumnes més isolats, grups endogàmics... Ha estat una aportació interessant, però analítica que ajuda a comprendre, però actualment, si els professors saben fer una observació etnogràfica poden tenir aquesta visió del grup sense qüestionari. D'altra banda, la separació total entre treball i amistat ha quedat qüestionada en el món laboral. Es pot articular bé la feina feta amb exigència i la confiança afectiva i, en aquest cas, els resultats són millors i més plaents.

No hi pot haver alumnes despenjats. L'adolescència i primera joventut necessita el grup d'iguals que faciliten decisions i accions que encara no s'està a punt de prendre. Cadascú ha d'assolir la seva autonomia, major o menor,

al seu temps. Quedar aïllat en aquesta edat és molt dolorós, psicològicament dolorós. El col·legi o institut aplega tots els adolescents amb professors, adults de cultura observadors, que poden suscitar, suggerir, orientar, mediar i en casos excepcionals, disposar. Quan s'informa d'algun crim o brutalitat d'un jove s'acostuma a explicitar que anava molt sol, que no es relacionava, que havia estat expulsat... i altres joves que han actuat contra la pròpia vida. Qui trobi una amistat, fa més estrany que pugui arribar a aquests extrems, encara que hi hagi una base bioquímica humoral.

Els alumnes que tenen bon grup, estable, no abandonen els estudis. L'experiència, l'observació continuada amb interpretació de casos aprofundits, ens ho mostra tant a secundària com a la universitat. Afavorir l'estabilitat de grups des de l'inici de la secundària ha de ser un principi pedagògic totalment oposat a l'aprenentatge individualista i selectiu que s'ha perllongat durant el segle xx malgrat les aportacions de l'Escola Activa de 1912.

Dins del currículum escolar reglat cal deixar temps informals, de lliure iniciativa. Els alumnes han de poder agrupar-se, desvetllar interessos comuns que posen en acció les aptituds diferenciades. La filosofia personalista: persona i comunitat deu ser la més adequada a l'educació actual per fer ciutadans alhora autònoms i solidaris. És una pràctica altament formativa a l'edat jove.

Fora de temps i espai escolar cal suggerir activitats conjuntes. Desvetllen amistat i empatia en un diàleg continu. No tenen finalitat escolar directa, però són pràctiques culturals que afavoreixen el desenvolupament personal i predisposen als aprenentatges escolars. Poden omplir hores de lleure en grup dels adolescents que necessiten trobar-se i fer junts. No han de ser deures, però els professors han de suscitar-les i fer-les presents a classe amb els seus participants.

Una acció tutorial oberta i variada. S'ha establert que cada grup d'alumnes té un o dos professors tutors. (Fa anys que defensem que siguin dona i home per a un modelatge complementari). Es practica també l'acció tutorial individual. Convé permetre i promoure que els petits grups d'amistat o d'activitats lliures puguin tenir entrevistes conjuntes amb els tutors.

Quina mena d'amistat?

Centrats en l'educació de l'adolescència i joventut, la visió de l'amistat que presentin o reflecteixin els professors ha de ser pensada i mesurada. Tant s'ha d'evitar una projecció personal excessiva com un silenci d'indiferència. La comunicació social presenta amistat, amor, sexualitat, afectivitat de forma mesclada, sense distincions. En l'aprenentatge formatiu cal fer una anàlisi o fenomenologia a l'abast dels alumnes. Es pot reflexionar sobre l'amistat de forma oberta, amb diverses caracteritzacions. La lectura de textos i el visionat de seqüències de cinema, algunes informacions d'actualitat, són pretextos per tractar de l'amistat de manera dialogal, sense doctrina prèvia.

Durable, de creixement personal. Dues persones que es coneixen i reconeixen amb simpatia: opinions, interessos, ritmes, accions. La freqüència de temps compartit fa que la seva evolució personal sigui paral·lela, però alhora autònoma si no es crea dependència d'un sobre l'altre. La relació d'amistat ha de ser horitzontal, sens perjudici del valor de les diferències personals que s'han de viure com a complementarietat. Qui sap si amb els anys una amistat serà diferent de totes com la Rosa única d'*El Petit Príncep*.

Casual o accidental. Sintonia entre dues persones que gaudeixen les hores o dies que poden compartir, que deixen record amb vivència gratificant. També és casual, potser intencional el conegut «ligue», tan intencional i potser forçat

per l'impuls o la necessitat que no hi ha prou vida en comú per fer-ho durable. Si el casual o accidental es produeix en un entorn habitual com el col·legi institut pot, en una ocasió posterior, fer-se durable, o no.

Generosa i carregada de contingut, de cultura. Hi ha molts interessos compartits. L'expectativa és d'una amistat duradora. Quan no hi ha contingut, activitat i cultura, què ofereix cadascú a l'amistat? Massa sovint observem adolescents emparellats que procuren estar molt de temps junts, però sembla que sols ofereixen el cos en una relació d'amistat o amorosa. Es confonen totalment amistat, sexualitat i amor. Cal que coneguin el valor de l'amistat com a satisfacció personal que es pot anar enriquint amb activitats i cultura compartida. Lamentablement, sembla que no havent-hi res més en comú, res més per oferir que el cos, s'arriba a la relació íntima sexual. La generositat i la cultura compartida s'han de carregar prèviament amb perspectiva o no d'una gratificació sexual plaent i de llarga durada.

Independent de la passió amorosa, però compatible. Tot el que enriqueixi la relació d'amistat ha de tenir valor compartit per ell mateix. També es pot compartir l'amor i la sexualitat. En sentit invers, sembla que si es comparteix la sexualitat i l'amor hi ha d'haver una base d'amistat i confiança mútua. En la nostra cultura l'amor eròtic es considera exclusiu, però hi pot haver diverses amistats simultànies. Generalment, però, són molt poques les amistats d'amistat. En la nostra cultura hem pogut diferenciar la procreació, de la sexualitat, de l'afectivitat i de l'amistat. D'una banda comporta un pas a més llibertat i veiem com els fills en comú no fan indissoluble la parella. L'amistat, per sort, no està regulada legalment però possiblement pot aportar una estabilitat a la parella que, alhora que regula l'afectivitat i la sexualitat, garanteix una estabilitat als fills. En tot cas, és una opció lliure i no es pot imposar per llei.

Oberta. Grup d'amistat amb amics oberts. L'amistat és en gran part una relació dual, un Jo i un Tu que són alhora un Tu i un Jo. Amb tot, l'amistat no ha de ser una relació tancada, seria malaltissa. És una relació evolutiva que s'ha de seguir alimentant amb activitats, pensament i vivències compartides. Un entorn d'allò més favorable és el del grup d'amics obert que inclou parelles d'amistat o parelles d'amor que evidentment tenen una relació més intensa. L'amistat no condiciona exclusivitat, no li escau gelosia. S'han descrit casos, en literatura o en cinema en què té continuïtat un grup d'amics joves a través dels anys en què alguns han fet parella amorosa sense deixar el grup d'amics, d'altres han incorporat al grup la seva parella coneguda en un altre ambient.⁷ La nostra societat ha vist reduïdes les oportunitats de viure amb la família extensa, però en canvi es pot mantenir una colla d'amics. Sempre és necessari comptar amb la comunitat, sigui la que sigui, per a dies senyalats i festes rituals, quan cadascú va amb el seu grup familiar o d'amistat.

Amistat singular per diferència d'edat o condicions. La veiem a l'antiga Grècia o Roma, apareix en els diàlegs socràtics, ens la recorda Montaigne al Renaixement. No hi ha, potser no hi pot haver, reciprocitat directa. El jove admira i aprèn del més gran. El més gran rep atenció i cura del jove. Pot tractar-se d'una amistat instrumental o no. L'exemple més proper deu ser el del poeta Miquel Martí i Pol (1929) i Montserrat Sans Mas (1941), una amistat de convivència amb intercanvi de poesia i conversa per assistència i cura personal que compartien amb goig.

7. Ben reflectit a la recent novel·la de Leonardo PADURA, *Como polvo en el viento*. Barcelona: Tusquets, 2020.

Per cloure la reflexió, per moure l'acció

L'amistat es genera amb l'adolescència, el renaixement a la personalitat activat per l'impuls hormonal, orientant-se amb les coordenades racional i emocional, obert a la dimensió espiritual. El jove ha de completar l'herència rebuda amb què es presenta als altres i, alhora, aprèn amb els altres. Viure una amistat intensa és disposar de processador cerebral amb coprocessador, el de l'amic; és més segur i més gratificant. La cultura i l'activitat escolar formen part d'aquesta construcció i els professors, homes i dones, són models de referència i tanmateix ells han d'evitar una projecció excessiva.

Cal posar en relleu que l'amistat forma part del desenvolupament personal i social, i la institució escolar no pot ignorar-la, deixar-la a la influència dels mitjans de comunicació i consum. S'ha de considerar expressament en la filosofia del projecte educatiu que unifica l'acció de famílies i docents de cada centre i ha de tenir aplicació en l'organització i iniciatives de l'activitat escolar.

El Ripollès 1 de novembre de 2021